

KOSZTOLNYIK ZOLTÁN

Róma és a területi egyház küzdelme a közép Duna-medencében a 9. század folyamán

Romae papam primum esse omnium sacerdotum,
beatissimum autem archiepiscopum. ... Novae Romae
secundum habere locum post sanctam apostolicam
sedem senioris Romae.

Corpus Iuris Civilis, Novellae, 131.

Az Álmos fia Árpád révén elfoglalt Közép-Kárpát-medence nyugati felében, a volt római Pannónia területén, s ettől északra, a morvák lakta földön, a salzburgi érsek s a passauai püspök keleti-frank papjai terjesztették a keresztény hitet már a magyarok bejövele előtt. A Balaton melléki Zalavár (Mocsárvár, Moosburg) hitterjesztő-kulturális központ lett, katolikus esperesi székhely. A pápai kúria külön egyháztartomány, ez esetben egyházmegye megszervezését tartotta szem előtt a Dunától északra, délre s nyugatra eső területen, Sirmium székhellyel – a keleti-frank udvar s a salzburgi érsek nem kis meglepetésére. A szlávok lakta régió spirituális irányítását ugyanis Róma magának tartotta fent – a karantánok bírta terület kivételével azon az alapon, hogy a „népvándorlások” megindulása előtt a római közigazgatás alatt álló Sirmium városában már székeltek keresztény püspök. A Sirmiumtól dél, illetve délkelet felé eső Moesiát s Macedóniát elfoglaló bolgárok az általuk leigázott lakosság révén ismerkedtek meg a keresztény tanokkal, s maguk kérték először Rómától, majd 864-ben Photius bizánci pátriarkától, a kereszténység felvételét.¹

Róma a kilencedik század közepén igyekezett lazítani a Nagy Károly uralma alatt kialakult, a Karolingok révén uralt területi egyház különállását. A „területi” egyház kifejezés a (nyugati, de inkább a keleti) frank királyi udvar(ok) révén szervezett valláspolitikai regionális terjeszkedésre vonatkozott, mikor is az uralkodó maga nevezett ki főpapokat, hogy meghatározza az általa tervbe vett s irányított, kelet felé

¹ A háttérrel Hóman Bálint – Szekfü Gyula: Magyar történet. 5 kötet, 6 kiadás. Budapest, 1939. I. 79kk.; Hóman Bálint: Geschichte des ungarischen Mittelalters. 2 kötet, Berlin, 1940-43. I. 84kk.; Ostrogorsky, Georg: Geschichte des byzantinischen Staates. München, 1952. 181ff. (a továbbiakban: Ostrogorsky); Klebel, Ernst: Die Ostgrenze des karolingischen Reiches. In: Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, n. F. 21. 1928. 348kk.; Piuk, K.: Zur Frage der Slawen in Pannonien im 9. Jahrhundert. In: Wiener Slawistisches Jahrbuch. Bécs, 1950. 112kk.; Zagiba, Franz: Die bairische Slawenmission und ihre Fortsetzung durch Konstantin (Cyrill) und Method. In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, n. F. 9. 1961. 1kk.; Zogiba, F.: Zur Geschichte Kyrills und Methods in der bairischen Ostmission. In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. 9. 1961. 247kk.; Tóth S. L.: Birodalmak, államok és népek a IX. századi Kelet-Európában. Életünk, 1996/6-7. 571kk.

irányuló valláspolitikai terjeszkedés ütemét.² A nyolcadik század első felének egyházi fejleményeivel szemben, mikor is az angolszász Winfrid-Bonifác szerzetes pápai hozzájárulással szervezte meg frank (később keleti-frank) területen az egyházi élet alapjait – Bonifác öt püspökséget alapított, és többek között a fuldai kolostort –, a 800-as évek elején Róma nem tudta befolyásolni Európa az Alpoktól északra eső részének valláspolitikáját.³

A fennmaradt pápai iratok szerint Róma restaurációs valláspolitikát kezdeményezett a dalmát-horvát tengerparton a kilencedik század folyamán, mikor is a kúria 860 körül püspököt nevezett ki Nin-i székhellyel; ezáltal a területet kivonta a frank egyházszervezethez tartozó Aquileia fennhatósága alól a jogi logikával megalapozott megokolással, hogy a dalmát tengerpart korábban a római „Patrimonium Petri” birtoka volt, arra a frank területi egyház nem tarthatott igényt.⁴ Amint a pápa III. Mihály császárhoz írt levelében kifejtette: „...novimus, ut antiquum morem, quem nostra ecclesia habuit, vestris temporibus restaurare dignemini, quatenus nostra sedes per episcopos vestris in partibus constitutos habuit, ... beato Petro apostolorum principi contradicere nullus praesumat” – mintegy hivatkozva I. Adorján pápa még 785-ben kelt iratára.⁵ I. Miklós pápa a „clero et plebi Nonensis ecclesiae”-hez intézett levelében ugyanakkor hangsúlyozta, hogy pápai felhatalmazás nélkül (ott) egyházat építeni nem lehet.⁶

² I. Miklós pápa célkitűzéseit s magatartását csak alátámasztotta a római jog Jusztiniánus császár révén szorgalmazott átdolgozott szövege: Krueger, P. – Mommsen, Th. – Schoell, R. összeállította kiadás: *Corpus Iuris Civilis*, 3. kötet, Berlin, 1895-99. Róma elsőbbségét illetőleg III. kötet, *Novellae*, 131.: „Romae papam primum esse omnium sacerdotum, beatissimum autem archiepiscopum. ... Novae Romae secundum habere locum post sanctam apostolicam sedem senioris Romae.” Vö. I. kötet, *Codes Justinianus*, I:1,8, ill. I:27,2,5, valamint a császár I. János pápával folytatott levelezését: Migne, J. P. (ed): *Patrologiae cursus completus, series latina*. 66. Paris, 1844. 66, 11kk., és 35kk. (a továbbiakban: MPL), melyben a császár elismeri Róma elsőbbségét. Jusztiniánus egyházi politikájával Schubart, W.: *Justinian und Theodora*. München, 1943. 174kk. foglalkozott, s érdekes fényt vet rá Epiphános pátriarka Hormisdas pápával folytatott levelezése. MPL, 63. 494kk. A császár monofizista hajlamai dacára ortodox maradt – MPL, 67. 527kk., bár Vigilius pápa szerint Róma védekezni kényszerült – MPL, 69, 22c.

³ Ld. von Funk, F. X. – Bihlmeyer, K.: *Kirchenqeschichte*, 2. kötet Paderborn, 1926-30⁹, II, 6kk. (a továbbiakban: Funk-Bihlmeyer); Stenton, F. M.: *Anglo-Saxon England*. Oxford, 1947². 168ff.

⁴ Dvornik, F.: *Les légendes de Constantin et de Méthode vües de Byzance*. Hattiesburg, Mississippi, 1969². 264kk. (a továbbiakban: Dvornik 1969.); „Nonensis vero ecclesia non episcopum antiquitus, sed archipresbyterum sub (iuris) dictione episcopi habuisse dignoscitur” – Racki, F. (ed): *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zágráb, 1877. n. 150. Mandić, D.: *Dalmatia in the Exarchate of Ravenna from the middle of the VI to the middle of the VII century*. In: *Byzantion*, 34. 1964. 347kk.

⁵ *Epistolae Karolini aevi*. Szerkesztette Dümmiler, E. - Perels E. Hannover, 1925. VI, 438, 439. (a továbbiakban: MGEpp.), Jaffé, Ph.: *Regesta pontificum Romanorum*. 2. kötet, Leipzig, 1885.; uny. Graz, 1956. 2682. szám alatt iktatta. (a továbbiakban: Jaffé) I. Adorján pápa leirata, Jaffé 2448. szám, szövege Mansi, J. D.: *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. XII. Firenze-Velence, 1759. 1056kk., hasábokon. (a továbbiakban: Mansi) Hasonló hangot ütött meg egy 873-ban kelt pápai levél: Jaffé 2970. szám.

⁶ MGEpp VI, 659.

VIII. János pápa 879-ben kelt leiratában pedig név szerint említette Theodosiust, Nin püspökét.⁷ Mindenesetre feltűnő, hogy Nin nem Spalato, hanem közvetlenül Róma fennhatósága alá került, nem elsősorban az akkoriban fennálló Photius-ügy miatt, mikor a római kúria s görög pátriarkátus nem voltak beszélő viszonyban egymással.⁸ Nem lehetett véletlen tehát, hogy Osbold (us; angolszász Oswald?), pannón s dél-bajor (karantániai) területen működő vándorpüspök (chorepiscopus) a salzburgi érsekkel szemben Rómához fordult, s kérte, hogy területén Róma püspöki székhelyt állítson.⁹ Mikor Német Lajos keleti-frank uralkodó 846-ban a hatalomból eltávolította Moimírt, s annak unokaöccsét, Rasztiszlávot nevezte ki morva fejedelemnek. Rasztiszlávnak első dolga volt, hogy miután uralmát biztosan megalapozta, 855-ben pannon területre törjön, és magát népével együtt Róma egyházi joghatósága alá helyezze.¹⁰

A morva fejedelem nem láthatott tisztán; figyelmét elkerülte az a körülmény, hogy I. Miklós pápa ugyanakkor II. Lothár, Jámbor Lajos unokájának házassági ügyével volt elfoglalva, de még inkább foglalkoztatta az akkor már a küszöbön álló – a keleti-frank udvar támogatta – bolgár misszió terve.¹¹ A pápa már csak azért sem vehette figyelembe Rasztiszláv kérelmét, mert a morva herceg Karlomant, Német Lajos unokaöccsét s politikai ellenfelét támogatta az uralkodóval szemben.¹²

Rasztiszláv most Bizánc-hoz fordult; lehet, hogy ezen lépésével le akart szerelni egy esetleges, a görög udvar révén ellene fogatosított bolgár támadást, hiszen akkoriban összeért a morva-bolgár határ.¹³ De mintha elhamarkodta volna lépését. Boris bolgár kán szintén politizált, a keleti frank udvar kiküldöttje révén Rómával szemben támasztott követeléseket. A kán nem vette figyelembe, hogy időközben (863-ban) Bizánc legyőzte az arabokat, s az iszlám támadás veszélyétől megszabadult basileus most ellene foghatott fegyvert – amint az be is következett.¹⁴

⁷ VIII. János pápa levele, anno 879. Jaffé 3255. sz.; Epistolae Karolini aevi. Szerkesztette Caspar, E. – Laehr, G. Hannover, 1928. MGEpp VII, 153.

⁸ Funk-Bihlmeyer II. 36.

⁹ Egy pápai levél szerint Jaffé 2765. sz.; MGEpp VI, 660f.; vö. Jaffé 2854. szám alatt iktatott pápai leirattal.

¹⁰ Vita Methodii russico-slovenice et latine. Szerkesztette Miklosich, F. Bécs, 1870. c. 5, mely egy pápai levélre utal. (a továbbiakban: VM); MGHEpp VI, 599. sz.; a Cyrill legenda szerint a morvák akkor már keresztények voltak. Lásd Dümmler, E. – Miklosich, F.: Die Legende vom hl. Cyrillus, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Wien, phil.-hist. Klasse, XIX Bécs, 1870. c. 14. (a továbbiakban: VC); Schaedter, H.: Geschichte und Legende im Werk des Slawenmissionäre Konstantin und Method. In: Historische Zeitschrift, 152. 1935. 229kk.

¹¹ Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis. Szerkesztette Pertz, G. H. – Kurze, F. SSrG Hannover, 1891.; u.ny. 1978. aa. 846. s 855.; Dümmler, E.: Geschichte des oströmischen Reiches. Leipzig, 1887-88².; u.ny. Hildesheim, 1960. 298. s 388kk.; Sullivan, R. E.: The papacy and missionary activity in the early middle ages. In: Medieval Studies, 17. 1955. 46kk.

¹² Erről egy pápai leirat, Jaffé, 2847. sz.; MGEpp VI. 293.; Dümmler II. 85k.

¹³ Annales Fuldenses, a. 863; egy pápai levél, MGEpp VI. 293.; indirekte a Jaffé 2748-51. számok alatt iktatott iratok.

¹⁴ Ostrogorsky 150kk.

Bizáncot bosszantotta a bolgár – keleti-frank kapcsolat. Mikor Boris békeajánlatot tett a görög udvarnak annak reményében, hogy területi egyházat nyer, Photius pátriarka nemet mondott.¹⁵ Mikor Boris a keleti-frank udvarhoz fordult, a pápai kúria követivel egy időben a bolgár udvarba érkező keleti-frank kiküldöttek jelenléte Rómát zavarta, s a kúria tiltakozott. A frankok hazamentek;¹⁶ Borisnak a pápa kiküldötteivel kellett tárgyalnia – eredménytelenül, mert mind a két tárgyalófél önféjűen viselkedett. Boris nem nyert önálló latin egyházi közigazgatást, s Bizánc újra közbelépett.¹⁷ Ignatius, az új bizánci pátriarka, közeledésre bírta Borist, aki rövid megbeszélések után tíz püspökségből álló bizánci rítusú érsekséget nyert bolgár hazájában. Az I. Miklós pápa irányította bolgár egyházpolitikai misszió zátonyra futott.¹⁸

A pátriarka hasonló módon járt el a morva herceggel szemben is egy gyors s biztos siker reményében. De itt a bizánci politika futott holtvágányra. A Raszisztzláv kérelmére kezdeményezett bizánci (politikai-) egyházi misszió nem ért el tartós eredményt vallási, de politikai téren sem. A morvákhöz küldött Konstantin-Cyryll és Method testvérpár valószínűleg szárazföldön utazva Dyrrachiumon, majd hajóval Velencén keresztül érte el küldetésük célját, ha feltételezzük, hogy a bolgár területen átvezető régi római út számukra túl veszélyes lett volna.¹⁹

Cyryll és Method kiválóan kiképzett, odaadó, hittérítői feladatuknak nagyon is megfelelő szerzetesek voltak, akik szlávul végezték a liturgiát, s kifejlesztették a glagolita írást, hogy a szent könyveket szláv nyelvre lefordítsák, viszont küldetésük politikai célkitűzését nem ismerték fel. Három évet töltöttek morva földön, ahol tanítványokat neveltek, jelentette a (Konstantin-) Cyryll életét felvázoló Cyryll legenda, a „Vita Constantini”.²⁰ Valószínűleg szándékukban állt egy bennszülött klérus felnevelése, de magatartásuk, elgondolásaik – a források szerint – teljesen meglepték Raszisztzlávot. A herceg úgy érezte, hogy Bizánc cserben hagyta; így

¹⁵ MGEpp V. 438. sz.; Photius a bolgár kánhoz intézett levelét a Migne, J. P. (ed.): *Patrologiae cursus completus, series graeca*. CII. Paris, 1857-66. 628k. (a továbbiakban: MPG); Sullivan, R. E.: Kahn Boris and the conversion of Bulgaria. In: *Studies in medieval and renaissance history*. 3. 1966. 53kk.

¹⁶ Hincmari „Annales” a 864, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores*. Szerkesztette Pertz, G. H. I. Hannover, 1854. 465. (a továbbiakban: MGHSS)

¹⁷ „Vita Nicolai papae” In: MPL, 119., 766.

¹⁸ Erről von Schubert, H.: *Geschichte der christlichen Kirche im Frühmittelalter*. I. Tübingen, 1927. 517k. (a továbbiakban: Schubert)

¹⁹ Dvornik 1969. xxx; Cibulka, J.: Die Zeitpunkt der Ankunft der Brüder Konstantin-Cyryllus und Methodius in Mähren. In: *Byzantinoslavica*, 26. 1965. 318kk., az utóbbi nézet mellett kardoskodik.

²⁰ VC cc. 5 s 16; említi VIII. János pápa, MGEpp VII. 223. kül, 255., továbbá a „De conversione Bogoiariorum et Carantanorum” MGHSS XI. 4kk., c. 12. (a továbbiakban: *Conversio*); Schubert I. 519k.; lásd még Jagie V.: *Glagolitica: Würdigung neuentdeckter Fragmente*. In: *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. Wien, hist.-phil. Klasse, 32. Bécs, 1890., különnyomat; Zagiba, F.: *Das abendländische Bildungswesen bei den Slaven im 8/9 Jahrhundert*. In: *Jahrbuch 1962 für altbayerische Kirchengeschichte*, 15kk., különnyomat.

történt, hogy mikor a keleti-frank uralkodó vele szembefordult, s Raszisztzláv Német Lajost csatában megverte, a herceg irányt változtatva újra Rómához fordult.²¹

Cyryll s Method a velencei útvonalon hagyhatták el Moráviát, de útjuk most Rómába vezetett, ahová Raszisztzláv levelét vitték magukkal. Raszisztzláv kellett, hogy küldje őket, hogy ezáltal megakadályozza a római kúria s a keleti-frank udvar közötti együttműködést. E célt szolgálta az a gesztus, hogy Cyryll s Method Rómába magukkal vitték Szent Kelemen Chaersonban megtalált ereklyéit.²² Az sem volt véletlen, hogy római útjuk egybeesett Photius bizánci pátriarka hatalomból való kiesésével. Photius ugyanis a testvérpár, különösen Method jó barátja, sőt pártfogója volt.²³ A morva herceg viszont a kúria kezére játszhatott azzal az elgondolással, hogy Róma állítson fel egy pannon egyháztartományt, mely a dalmát-horvát tengerparttól kezdve Pannónián keresztül a morva területet is magába foglalja – az utóbbit Nyitra székhellyel. Ezen elgondolás szerint Raszisztzláv társfejedelme, Szvatopluk, szintúgy szerepet nyert volna a terv megvalósításában.²⁴

A morva herceg szláv püspökséget akart, ahol Róma az új egyháztartomány keretében a morva – pannon – dalmát terület valláspolitikai közigazgatását magának tartotta volna fent. Bár a hivatalos levelezésből tudjuk, hogy a salzburgi érsek hevesen ellenezte e tervet, hiszen igényt tartott Pannóniára, mint frank egyházterületre, Rómában Methodot püspökké szentelték, hogy átvegye az új egyházkerület vezetését.²⁵ Római szolgálatban szláv nyelven végezte volna a latin liturgiát; II. Adorján pápa engedélyezte a szláv nyelvű misézést azzal a feltétellel, hogy az evangéliumot s a hitvallást latinul kellett elmondani.²⁶ Székhelyét ellenben nem tudta elfoglalni. Az új érseki székhely Sirmium (Mitrovica) lett volna, a korábbi sirmiumi érsek székvárosa, akinek jogi hatásköre a hatodik században Pannóniára is kiterjedt.²⁷ Viszont a 860-as években a régió bolgár terület volt, miért is a 869-70. évi bizánci egyházi zsinaton Method mint felszentelt római rítusú főpap saját, illetve Róma érdekében kellett, hogy felszólaljon, annak védelmében helyt is álljon. Amint VIII. János pápa egyik levelében kiemelte, Method népek s nem terület felett rendelkezett főpapi joghatósággal; a pápai levél „legatus ad gentes”-ként nevezte meg.²⁸

A bizánci-bolgár egyház hajthatatlan maradt, Method nem foglalhatta el székhelyét; „et si eum ceperit, vitam habiturus non est,” miközben Salzburg is

²¹ Erről Jaffé 2888. szám alatt.

²² Jaffé 2924. sz.; VC cc. 15-17.; VM cc. 6., 8.; Patzelt, E.: Österreich bis zum Ausgang der Babenbergerzeit. Wien, 1947. 74kk.

²³ Anastasius Bibliothecarius mint Cyryll hú barátját jellemezte: Mansi, Concilia, XVI, 6a, aki korábban Cyryll tanára volt: VC, c. 4.; Funk-Bihlmeyer II. 49.; Jagić, V.: Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache. In: Denkschriften d. k. Akad. d. Wissenschaften. Wien, hist.-phil. Kl., 47. 1902. 19kk.

²⁴ VIII. János pápa levele: MGEpp VII. 222kk.; avagy levele Német Lajoshoz, emlékeztetve, hogy Pannónia egykor római jurisdikció alá tartozott. Jaffé 2970. szám alatt.

²⁵ Jaffé 2924. szám. A bolgárok Bizánc érdekkörében Duchesne, L. (ed.): Liber pontificalis. II. u.ny. Paris, 1957. 182kk. (a továbbiakban: Duchesne 1957.)

²⁶ Jaffé 2924. sz.; VM c. 8.

²⁷ Jaffé 3267. sz.; Duchesne 1957. II. 182kk.; Dümmler II. 262.

²⁸ Method nem egyházterületet, hanem népeket kapott. MGEpp. VII. 286.; Jaffé 3268. sz.; VM. c. 8.

beavakozott, hogy egyháztartományi jogait védje pannon területen.²⁹ Nem fogadta el Method érvelését, hogy mint Rómában felszentelt sirmiumi főpap, nem tartozott Salzburg jurisdikciója alá. A salzburgi érsek a 813-i, valamint 868-i mainzi zsinat határozatokra hivatkozva fogságra vetette Methodot, a pápai kúria előtt pedig úgy viselkedett, mintha semmit sem tudna az ügyről.³⁰

Methodot fogságából VIII. János pápa erélyes fellépése szabadította ki, aki fegyelmezett, jogilag megalapozott követelésével azzal érvelt, hogy római uralom alatt Pannónia Illyricum egy részét képezte, miért is a curia a római jog szerint száz évre szóló jogigénye még nem járt le a terület felett.³¹ A dalmát tengerpart soha sem tartozott Illyricumhoz; a 3. század vége óta a terület az itáliai prefectúra részlegét alkotta. A 6. század nyolcvanas éveitől egészen a 8. század közepéig proconsul vezette a dalmát provincia ügyeit a ravennai exarch felügyelete alatt. Maga Heraklius császár kérte a római kúriát, hogy tegye kereszténnyé a dalmát partvidék lakosságát. Bíborbanszületett Konstantin császár említette, hogy Heraklius keresztény hierarchiát állított fel a partvidéken.³²

A *Liber pontificalis* tett említést Jánosról, Spalató első püspökéről. „Johannes natione Dalmata ... temporibus suis misi per omnem Dalmatiam seu Istriam multas pecunias ... propter redemptionem captivorum qui depredati erant a gentibus.” János püspököt IV. János pápa küld(het)te Spalatóba 640-ben.³³ Midőn a 730-as években III. Leó császár „megbüntette” a pápát egyes illyricumi területek elcsatolása révén azért, mert a kúria a képrombolók ügyében a császári politikával ellentétes felfogást képviselt, a császári parancs a dalmát tengerpartra nem vonatkozhatott, mert az akkoriban a ravennai kormányzó, exarch fennhatósága alá tartozott, és a császári rendelkezés Itáliát nem érintette.³⁴ A kúria jogigényét alátámasztotta az a további körülmény, hogy mikor a 860-as évek végén Kopasz Károly s Német Lajos Lotaringia felett osztozkodtak, írta a pápa Karlománhoz, Német Lajos fiához írt levelében, Német Lajos már hajlandó volt elismerni Róma morva – pannon területre támasztott jogosultságát.³⁵

²⁹ VM c. 13.; II. Adorján pápa 871 n.v. 10-i iratai, Jaffé 2943-44.; MGEpp VI. 760., 762., továbbá VIII. János pápa erre vonatkozó megjegyzései, Jaffé. 2962., 2976.; MGEpp VII. 277., 294k., 296. Az új egyházterület a morvákat, de a szerbeket is magába foglalta, MGEpp VII. 282. (anno 873).

³⁰ A „Conversio”-t ezért írták, c. 14; VM cc. 9-10; a 813-i s a 868-i mainzi zsinatok határozatait Mansi XIV. 71., ill. XV. 879 hasábokon közli.

³¹ Method vélekedését, hogy a terület Szent Péteré volt, VM c. 9., pápai iratok támasztják alá, MGEpp VII. 283kk., kül. 286., 30.; Dümmler II. 377. s a 11. sz. jegyzet, valamint II. 380k.; Bretholz, B.: Über das 9 Kapitel der pannonischen Legende des hl. Methodius. In: Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung. 16. 1895. 342kk.

³² Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio. Greek text edited by Gy. Moravcsik, English translation by R. J. Jenkins. Washington, 1967. c. 31. (a továbbiakban: DAI)

³³ Dvornik 1969. XXXIV, s 256k., illetve a Liber pontificalis I. 330.; Spalatói Tamás IV. János pápára vonatkozó megjegyzései „Historia Salonitarum” Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Dél-szláv Tudományos Akadémia kiadása, XXVI. Zágráb, 1868. 3kk.

³⁴ Erről a DAI c. 29.; Mandić, art. cit.

³⁵ Elvileg Rómáé volt a győzelem: MGEpp VI. 281. (töredék).

Most szabad legyen az események hátterének tárgyalásához egy megjegyzést hozzáfűzni. A forrásokból kivehető, hogy a passai püspök fenn hangoztatott egyházi joghatósága a Dunától északra nem terjedt ki. Regensburg püspöke viselte gondját a Garamig terjedő területnek. Ugyanakkor a csehek már Nagy Károly óta frank adófizetők voltak.³⁶ Cseh s morva követek 822-ben ajándékot vittek Jámbor Lajosnak, míg annak fiától, Német Lajostól tizenöt cseh fejedelem kérte a kereszténység felvételét.³⁷ Moimír volt a morva fejedelem, aki a Morava s a Vág völgyét uralta, s kért frank támogatást. A tőle keletre eső Nyitrán már Pribina parancsolt, aki pogány maradt, mikor Adalram salzburgi érsek Nyitrán felszentelte a Szent Emmeran tiszteletére emelt egyházat.³⁸

Moimír s Pribina nem voltak jó viszonyban; Moimír Pribinára támadt, aki Kocel fiával Ratboddal, az Ostmark grófjához futott, ahol megkeresztelkedett. De Ratboddal sem volt jó kapcsolata, a bolgárokhoz menekült, majd apa s fia Ratimir sziszeki horvát fejedelemnél keresett menedéket. 838-ban Moimír legyőzte Ratimirt, s Pribina, más választása nem lehetett, kiegyezett Német Lajossal.³⁹

A keleti-frank udvar egy mocsaras helyen birtokot bocsátott Pribina rendelkezésére: Mocsárvárt (Moosburg, a későbbi Zalavár). Pribina frank vazallus lett, aki Mocsárváron egyházat építtetett, amit Liutprand salzburgi érsek 860-ben szentelt fel a Boldogságos Istenanya tiszteletére.⁴⁰ Pribina az érsektől külön lelkészt kapott egy Domonkos nevű pap személyében.⁴¹ Székhelyén még két további egyház épült fel, melyek Szent Adorján s Keresztelő Szent János tiszteletére lettek felszentelve.⁴² I. Miklós pápa leveleiben a régió megszűnt missziós terület lenni.⁴³ Nem lehetett véletlen, hogy Pribina fia Kocel már mint comes de Slavias szerepel a pápai levelezésben, mely kifejezés Bíborbanszületett Konstantin szerint a bizánci archon megfelelője volt a frankok között.⁴⁴

Róma szintűgy tett engedményeket: Method pannon földről a morvákhöz költözött vissza, egy 880. évi iratban már mint a morva egyházkerület érseke szerepel.⁴⁵ Theotmar salzburgi érsek alighanem elérte, hogy pannon területen Salzburg vezesse a keresztény missziót, Róma égisze alatt! A Dunától északra – a morvák között – Regensburg fejtett ki hittérítő tevékenységet, míg a Rába-Duna-Dráva háromszögben Passau püspöke uralta a helyzetet, kinek kibővített hatáskörlete magába foglalta a Garamig terjedő morva területet is. Időközben a „társuralkodó”

³⁶ Annales regni Francorum Szerkesztette Pertz, G. H. – Kurze, F. SSrG Hannover, 1895.; u.ny. 1950. aa. 815 s 822.

³⁷ Annales Fuldenses a. 845; Dümmler I. 284kk.; Eggert, W.: Das ostfränkisch-deutsche Reich in der Auffassung seiner Zeitgenossen. Bécs-Graz, 1973. 15kk., de kül. 49kk.

³⁸ Conversio cc. 10-11.

³⁹ Annales Fuldenses, a. 871.

⁴⁰ Conversio c. 10.; von Sisc, F.: Geschichte der Kroaten. I. Zágráb, 1917. 67k. (a továbbiakban: Sisc)

⁴¹ Conversio c. 10.

⁴² Conversio cc. 11-12.

⁴³ MGEpp VII. 282 s 283; Sisc I. 96k.

⁴⁴ DAI c. 30.

⁴⁵ MGEpp VII. n. 255.

Szvatopluk megbuktatta Raszisztzlávot, minek következtében a keleti-frank udvar uralma alá hajtotta Raszisztzláv országrészét, sőt Szvatopluk területére is szemet vetett olyannyira, hogy Passau egy új, birodalmi egyházterület kialakítását kezdte szorgalmazni.⁴⁶

Az események ellenben másként alakultak. Szvatopluk csatában megverte a frankokat, papjait menesztette, miért is Theotmar salzburgi érsek Rómában bejelentette, hogy Salzburg – a kúria tudtával – továbbra is igényt tart az összmorva területre.⁴⁷ Theotmar érsekkel szemben viszont Pilgrim passau püspök bizonyult ügyesebbnek, aki a 874-i forchheimi béke után morva földön mégis Passau egyházi érdekeit igyekezett érvényesíteni. Pilgrim elbízta magát. Szvatopluk, aki a békében frank hűbéres lett, Rómához fordult s kérte, hogy területén Róma állítson fel egyházi közigazgatást.⁴⁸

Morva földön Method lett az illetékes egyházi feljebbvaló, de túl szigorú magatartása – még mindig szlávul misézett – elidegenítette magától a morva udvart.⁴⁹ VIII. János pápa ugyan megengedte a szláv nyelvű misézést a feltétellel, hogy ha Szvatopluk latin misét kér, kérelmét teljesítse!⁵⁰ Pilgrim püspök most újra megpróbálta, hogy befolyását kiterjessze a morvák között. Igyekezését bizonyos fokú siker koronázta, mert a Nyitrán felépült új monostor a Sankt Pölten-i egyház védőszentjéről lett elnevezve, és Sankt Pölten köztudottan Passau joghatósága alá tartozott.⁵¹

E sorok írója azért kénytelen megjegyezni, hogy BÍborbanszületett Konstantin császár *De administrando imperio* művének a morvákkal foglalkozó 41. fejezetében Szvatopluk görögül mint Sphendoplokos szerepel, aki vitéz volt s féltelmetes a vele szomszédos népek szemében. De fiai egymással viszálykodtak, s jöttek a türkök, akik teljesen tönkretették őket s elfoglalták országukat. A görög szöveget követő angol nyelvhasználatban a „türkök”, alias magyarok, mint „törökök” (Turks) szerepelnek.⁵²

Róma időközben új diplomáciai lépéseket tett, hogy Method révén eredményt érjen el a bizánci udvarban annak érdekében, hogy a sirmiumi érsekséget, mely a morváké, de a pannon területet is magában foglalta, Bizánc ismerje el a római egyház joghatósága alá tartozónak. Mikor 877-ben Ignatius pátriárka meghalt, s helyét újra Photius foglalta el, akit Róma korábban egyházi átok alá helyezett, korábbi

⁴⁶ Hincmari „Annales” a. 871., MGHSS I. 492.; „Annales Xantenses” ibid. II. 234.; VM c. 10.; Dümmler II. 294k., s. 318k.; Mordek, H.: Kirchenrechtliche Autoritäten im Mittelalter. In: Recht und Schrift im Mittelalter. Szerkesztette Classen, P. Vorträge und Forschungen XXIII. Sigmaringen, 1977. 237kk.

⁴⁷ Ld. Theotmar 900-ban IX. János pápához intézett levelét: Enchiridion fontium historiae Hungarorum. Szerkesztette Marczali Henrik. Budapest, 1901. 20kk.

⁴⁸ VIII. János pápa 879-ben kelt levele, MGEpp VII. 160., 15-16.; u.sz., ibid., VII. 222., s. 223., 1-6.

⁴⁹ VM c. 11.

⁵⁰ 873-ban VIII. János pápa még engedélyezte a szláv nyelv liturgikus használatát: Jaffé 2970. szám alatt.

⁵¹ Dümmler II.; a nyitrai püspökséggel kapcsolatban lásd VIII. János pápa levelét, Jaffé 3332. szám – hamis! –, továbbá 3319. s. 3344. számok alatt.

⁵² DAI c. 41; továbbá Tóth S. L. értékes, velős tanulmánya a konstantinói „Turkia” értelmezéséhez. In: Magyar Nyelv, 92. 1996. 54kk.

diplomáciai szokásokkal ellentétben a kúria engedett Photius kérelmének, hogy hivatalában elismerje a pátriarchát. Ezen külpolitikai elismerés kicsikarása terén közrejátszhatott az a körülmény, hogy akkoriban az arabok nehéz helyzetbe hozták a pápai patrimoniumot, s Bizánc, hogy a pápát kiségitse, hajóhad kiküldését helyezte kilátásba a mohamedán hadak ellen. A dolgok természetéből adódott, hogy Bizánc nem tartotta be ígéretét – bár a kúria elismerte Photius pátriarchát.⁵³

A pápai udvar nem adta fel a harcot, még akkor sem, ha a pápai politika nem járhatott teljes sikerrel, amint II. Adorján pápa leveléből kitűnik, Method, Sirmium érseke, továbbra is *archiepiscopus pro fide* maradt, vagyis hittérítő vándorérsek, aki sirmiumi főpapi székhelyét nem tudta elfoglalni.⁵⁴

VIII. János pápa mindezzel tisztában volt, mert előtte egy magasabb cél lebegett: most, hogy Photiust elismerte, újra megerősíthette a szláv nyelvű liturgia érdekében tett korábbi engedélyt, s Method továbbra is szláv nyelven mondhatta a misét. A pápa tudatában volt annak, hogy Methodot régi szlávok fűzték Photius pátriarchához, és Method révén akart eredményt kicsikarni a bizánci (s egyben a bolgár) udvar(ok)tól az akkor bolgár területtel határos Sirmium ügyében. A pápa tervében egy Johannes nevű szerzetes is szerepet kapott, Cyrill s Method ismerőse, aki 879 tavaszán horvát-dalmát területen át Rómába ment, s magával vitte Szvatopluk Method ügyében VIII. János pápához intézett levelét.⁵⁵

János pap pápai kiküldött volt. Útjának érdekes háttere volt az a körülmény, hogy 878-ban a horvát Zdeslav bizánci segítséggel elnyerte a horvát trónt, így magát s országát Bizánc fennhatósága alá helyezte. Spalató érseke nemcsak támogatta Zdeslavot, hanem Rómával nem törődve Bizánc felé fordult. VIII. János pápa 879-ben közbelépett: figyelmeztette a spalatói klérust s lakosságot, hogy olyan érseket válasszanak maguknak, aki „elődeinek nyomdokain haladva” Rómától kér palliumot. Miklós pápa és a Nin-i papság segítségével, valamint János pap feltételezhető közreműködése révén horvát földön Branimir ragadta magához a hatalmat (egészen 892-ig), aki – természetesen – Rómához fordult. A kúria Theodosioszt nevezte ki Nin püspökévé, s VIII. János pápa levélben kérte a horvát uralkodót, engedje meg, hogy a kúria személyes megbízottja, János pap, horvát területen áthaladhasson, a dalmát városokat s a bolgárokat felkeresse és őket felszólítsa, hogy vallási téren ismerjék el Róma főségét.⁵⁶

János pap bolgár küldetésével egy időben ment Method Bizáncba. Ismerve Method Photius pátriarchával való személyes kapcsolatát – hogy otthonosan mozgott Photius környezetében – a *Vita Methodii* megjegyzése, hogy Method Bizáncba azért ment, hogy a görög császárt felkeresse, hogy a császárt a szláv liturgia helyes

⁵³ MGEpp VII. 245., valamint VII. 259.; Hergenröther, I.: Photius, Patriarch von Byzanz. 1867; u.ny. New York, é.n. 291kk.

⁵⁴ MGEpp VII. nn. 184., 190-92., 196., 206 s 295; Sisic I. 98kk.; Hamilton, B.: The monastery of S. Alessio and the religious and intellectual renaissance in tenth-century Rome. In: Studies in medieval and renaissance history. 2. 1965. 265kk.

⁵⁵ Jaffé 2924. sz.

⁵⁶ Dvornik 1969. 234; Dvornik, F.: St. Cyril and Methodius in Rome. In: St. Vladimir's Seminary Quarterly, 7. New York, 1963. 20kk.

mi voltáról meggyőzze, kissé különösen hangzik.⁵⁷ Hasonlóképpen túlszínezett benyomást kelt a Method legenda azon epizódja, ahol annak szerzője a kazár uralom alatt élő magyarok és a szentéletű tudós férfiú találkozását írja le az Al-Dunánál. A leírás szerint az „ugor” uralkodó kérte a találkozást, „cum vero rex Ugrorum in regiones Danubii venisset, videre eum voluit,” s uralkodóhoz méltó magatartással fogadta, „ut principem decet, sic exceptit eum.”⁵⁸

A pápai terv nem volt sikeres. VIII. János pápa 882-ben, Method 885-ben halt meg, Sirmium ügye holtpontra jutott.⁵⁹ Morva földön Method tanítványának, Gorozdnak működését Wiching felszentelt nyitrai püspök elgáncsolta.⁶⁰ Az új kúriai közigazgatás: Róma újra megtiltotta a szláv nyelv liturgikus használatát, a szentírást magyarázó szentbeszéd kivételével.⁶¹ Method tanítványainak morva földről menniük kellett, bolgár földön s a dalmát tengerparton találtak menedéket.⁶²

A Cyrill s Method legendás életrajzok figyelmes elolvasása azt a véleményt váltja ki az olvasóban, hogy a legendákat szerzőik egy határozott céllal írták: be akarták bizonyítani, hogy a szláv nyelvű liturgia Rasztiszláv szívügye volt. A legendák szerzői nem vették figyelembe azt a körülményt, hogy a morva herceg egy különálló egyházi szervezet felállítása érdekében folytatott küzdelmet.⁶³ Boris bolgár kán úgy Rómától, mint Bizánctól egy önálló egyházkerület felállítását kérte, s nem csupán a szláv nyelvű istentisztelet jogát. A római támogatással uralomra jutott horvát uralkodó pedig, illetve Nin püspöke, aligha követelték volna, hogy területükön szláv nyelven végezzék a római liturgiát.

⁵⁷ VM cc. 12-13.

⁵⁸ VM c. 16; Ratkos, R.: Über die Interpretation der Vita Methodius, Byzantinoslavica, 28. 1967. 118kk., bár nézete, hogy a magyar uralkodót (királyt) Bizánccban krales-ként (is) nevezték, erre az időpontra még nem alkalmazható; Királyi P.: A magyarok említése a Metód legendában. In: Magyar Nyelv, 70. 1974. 269kk. és 406kk., továbbá, Király, P.: A magyarok említése a Konstantin legendában. In: Magyar Nyelv, 70. 1974. 1kk., valamint 157kk.

⁵⁹ Funk-Bihlmeyer II. 20 s 37.; Ostrogorsky 185k. s 191.

⁶⁰ MGEpp VII. 243., 244 s 276.

⁶¹ VM c. 17.; Dümmler III. 253kk.

⁶² Zagiba, F.: Zur Frage des Verbotes des slawischen liturgischen Gesanges (die liturgische und außerliturgische Sprache). In: Carpatica Slovaca, I-1. Pozsony, 1944. 207kk.

⁶³ Teljes lett a kör: Patzelt, E.: Die Mission Cyrills und Methods in verfassungsrechtlicher Schau. In: Studi medievali, 5. 1964. 241kk., Heer, F.: Europäische Geistesgeschichte, Stuttgart, 1965², 35. Jusztiniánusz császárra vonatkozó megjegyzésével ellentétben, „Justinian wendet sich heftig gegen jede Leidenstheologie: kein Totalstaat kann das Leiden, eine Lücke in seiner geschlossenen Welt, akzeptieren.”